

<https://doi.org/10.36007/4508.2023.143>

KULTURÁLIS IDENTITÁS ÁPOLÁSA BERLINBEN – A BERLINI SZALON TEVÉKENYSÉGE

Eszter VALNERNÉ TÖRÖK¹

ABSTRACT

Nourishing the cultural identity in Berlin - the pursuit of the community called Berlin Salon (Berlini Szalon)

In my study I am presenting my research done within the circle of the attendees of the Berlin Salon, one of the informal Hungarian diaspora groups of Berlin.

The research analyses and describes the pursuit of the Berlin Salon, which means a decisive social platform for the Hungarians living in the city.

Berlin Salon provides opportunity and social space for the Hungarians living in Berlin to nourish their cultural roots, to come to know their cultural worth, to get artistic experiences, personal encounter, to get acquainted, to have interesting discussions and to broaden their contact network.

It's pursuit helps the discussion between majority and minority culture, and with that, the integration to the majority society.

I am trying to reveal the most important momenta of integration to the majority culture via my research done in the circle of the Berlin Salon community, through the collective memory of the group.

KEYWORDS

diaspora research, integration, cultural roots, identity, collective memory

BEVEZETŐ

Berlini kutatásom a városban élő magyar diaszpóra kulturális életében meghatározó közösségi teret jelentő Berlini Szalon tevékenységét vizsgálja és írja le. A Berlini Szalon lehetőséget és helyet biztosít a Berlinben élő magyaroknak kulturális gyökereik ápolására, kulturális értékek megismerésére, művészi élmények szerzésére, személyes találkozásokra, ismerkedésre, érdekes beszélgetésekre, kapcsolati hálójuk bővítésére. Ezen túl tevékenysége elősegíti a többségi és kisebbségi kultúra párbeszédét, és ezzel együtt a beilleszkedést a többségi társadalomba. A vizsgálat ebből az aspektusból szemlélve együttélési helyzetet kíván leírni és elemezni. A kutatás fókuszában az asszimiláció és integráció folyamata áll, és egy informális csoport akkulturációs folyamatának asszimilációs vetületeit tárja fel. Azt vizsgáljuk, hogy a csoport tagjai, a Berlinben élő magyarok az akkulturáció milyen szakaszában találhatók a kutatás időpillanatában. Ahhoz, hogy ezeket a folyamatokat görcső alá vegyük első lépésként szükséges a vizsgálat során használt fogalmak bemutatása.

¹ Valnerné Török Eszter Debreceni Egyetem torok.eszter@econ.unideb.hu

A kutatási téma bemutatása – Alapfogalmak

Fontos hangsúlyozni, hogy a társadalomtudományokban az asszimiláció² egy végtelenül összetett és sokrétű folyamatot kifejező fogalom, melynek számos vetülete és megjelenési formája van, társadalmi, vallási, nyelvi és kulturális szinteken. A folyamat vizsgálatában elengedhetetlen a diakrón és szinkrón szemléletmód egyidejű alkalmazása. Az asszimiláció minden esetben változást jelent és ez a változás különböző szinteken megy végbe és ennek következtében különböző formában fejeződik ki. Jelen kutatás igyekszik feltárni ennek a folyamatnak számos vetületét és a vizsgált dimenziók kölcsönhatásait, például a kultúraváltás folyamatának lépéseit.

Természetesen ebben az összefüggésben is felvetődik a társadalomtudományi vizsgálatokban gyakran felmerülő kérdés, hogy mennyiben vonhatunk le általánosan érvényes megállapításokat és állíthatunk fel használható modelleket egészen különböző társadalmi és kulturális kontextusban végbemenő integrációs folyamatokkal kapcsolatban. [2]

Ehhez szükséges egy kategóriarendszer, amelyet alapul véve különböző kontextusokban vizsgálhatjuk az adott jelenséget. Az asszimilációs folyamat feltárásában és leírásában több kategória relációjának megváltozását vizsgáljuk. Ezen központi jelentőségű viszonyrendszerek a következők: 'én (mi)' – 'te (ti vagy a másik)' mint egzisztenciális vonatkoztatási pontok, az 'asszimiláns (asszimiláló)', aki hasonul és az 'asszimiláló', akihez képest a hasonulás végbemegy, a folyamat strukturális vetületét feltáró fogalomkettős, az 'idegen' és a 'befogadó' valamint a 'kisebbség' – 'többség' fogalompár. Ez utóbbi kategóriapár az asszimilációs folyamat kvantitatív összefüggéseit tárja fel. [3]

Az 'én' és 'mi' személyes névmások által kifejezett kategóriákkal kapcsolatban meg kell említenünk az identitás különböző dimenzióit. A 'mi' kifejezi egy csoport önazonosságát, azt a képet, amit egy csoport önmagáról alkot, kollektív identitásnak nevezzük. A kollektív identitás feltételezi a csoport tagjainak azonosulását ezzel a képpel, mert ez az azonosulás a kollektív identitás táptalaja. Az én identitása azáltal alakul ki, hogy részt vesz a csoport interakciós és kommunikációs mintáiban. Az identitás bemutatott két aspektusa így kölcsönösen egymás feltételeivé válnak. Az 'én' identitásán belül további két elemet különböztethetünk meg, az egyéni és személyes identitást. Az egyéni identitás az 'én' tudatában létrejövő és beágyazott önmagáról kialakult kép, amíg a személyes identitás a társadalmi beágyazottságra utal és a másokkal történő érintkezés során alakul ki. A csoport kollektív emlékezete az adott csoport sajátos jellegét dokumentálja és azokat az eseményeket rögzíti, amelyeken keresztül a csoport mindig önmagára ismerhet. A csoport identitása és emlékezete szorosan összekapcsolódik. A kollektív emlékezésnek két formáját különböztetjük meg Assman leírása alapján, a kommunikatív és a kulturális emlékezetet. A kommunikatív emlékezet a közelmúlt történéseit őrzi meg, ezért ebben a kortársakkal osztozunk. A kulturális emlékezet a múlt eseményeit igyekszik emlékezetessé tenni és nem magától terjed, hanem megvannak a szigorú szabályok szerint kiválasztott hordozói. [4]

A Berliini Szalon közönségének körében végzett kutatásommal a csoport kollektív emlékezetének vizsgálatán keresztül igyekszem feltárni a többségi kultúrába történő integrációs folyamat legfontosabb mozzanatait. Az emlékezéskultúra másik lényeges vetülete a szemé-

² Az *asszimilál* ige jelentését keresve a *Magyar etimológiai szótárban* a következő definíciót találjuk: „asszimilál – ‘magához hasonít, magába olvaszt’; ‘(növény) szervesetlen anyagból szervest állít elő’. – asszimiláció: ‘növényi táplálékképzés’; ‘nyelvtani hasonulás’; ‘idegen (nyelvű) népcsoport beolvadása’. Nemzetközi szócsalád a latin *assimilare*, tkp. ad-similare nyomán: ad- ('hozzá') és *similis* ('hasonló’).” [1] Az asszimiláció fogalma a biológiából került át a társadalomtudományokba, a biológiában azt a folyamatot jelöli, amikor a növény tápanyagot vesz fel, vagyis a szervesetlen anyagból szervest állít elő.

lyes emlékezés, melyet a csoport tagjaival készült narratív interjúk keretében ismerhetünk meg. Az interjúk során választ kaphatunk arra, hogy az egyének milyen adaptációs stratégiát követtek, az akkulturáció milyen szintjére jutottak el, milyen a viszonyuk az új kulturális közegehez és a származási ország kultúrájához.

Másik központi problémakör a vizsgált folyamatban a kulturális 'idegenség' kérdése. Georg Simmel 1908-ban írt „Exkurs über den Fremden” című tanulmánya fontos mérföldkő a fogalom meghatározásában. Simmel történelmi példák elemzésével mutat rá a 'idegenség' lényegére, melyet a térhez kötődő alapvető emberi viszony, a közelség és távolság dimenziójával a következőképpen ragad meg:

„Egy adott térbeli környezethez, vagy térbelivel analóg határvonalú környezethez rögzül, de helyzetét lényegileg az határozza meg, hogy nem tartozik ide már eleve, és olyan minőségeket emel be ebbe a térbe, amelyek nem innen származnak és nem is származhatnak innen.” [5]

A térbeli viszony ily módon történő megváltozásának eredményeképpen az idegenség azt jelenti, hogy a távoli közel kerül. Az idegen fogalmában ott feszül a közelség és távolság ellentéte, amely alapvetően meghatározza az idegenhez fűződő viszonyt. A befogadó közeg az idegent többnyire nem individuumként, hanem egy típus megtestesítőjeként értékeli.

Alfred Schütz értelmezésében a többségi kultúrához történő alkalmazkodás, hasonulás az a folyamat, amikor az idegenek a többségi kultúra viszonyrendszeréhez kezdenek alkalmazkodni. Ezt az átállást így mutatja be:

„Mindez azon ember társas strukturáltságának vetülete, aki az otthon világában él. Mindez teljesen megváltozik egy olyan ember számára, aki elhagyja otthonát. Számára az otthoni élet már nem közvetlenül hozzáférhető. Úgy is mondhatnánk, hogy átváltott egy másik társas dimenzióba, amelyet nem fed le az a koordinátarendszer, amelyet otthon vonatkozási sémaként használtak.” [6] Az idegen a befogadó társadalmi csoportban tudatosan arra törekszik, hogy korábbi életvilága értékeit felszámolja és elsajátítsa a befogadó kulturális és társadalmi közeg koordináta-rendszerének számára új koordinátáit, ilyen módon megszüntetve idegenségét az új környezetben.

Ezzel a törekvéssel párhuzamosan a Berliini Szalon kulturális rendezvényeinek népszerűsége és látogatottsága is azt bizonyítja, hogy a hasonulás vágya mellett erősen érvényesül egy másik törekvés, amely a korábbi kulturális gyökerek megőrzésére és ápolására irányul. Ez a megfigyelés alátámasztja egyes kutatók *additiv asszimilációval* kapcsolatos elméletét, amely szerint hasonló kultúrák érintkezésekor a kulturális repertoár újabb elemekkel bővül. Ilyen értelemben az *akkulturációt* bővülésként és nem társadalmi vagy kulturális hanyatlásként, *depravációként* írhatjuk le. Amennyiben az akkulturációt „gazdagodásként” értelmezzük, érdemes megvizsgálni, hogy milyen elemekkel bővül a skála. Ez a Berliini Szalon tagjainak körében végzett vizsgálat egyik lényeges kérdése lehet.

Hangsúlyoznunk kell továbbá, hogy a német migrációs szakirodalommal összhangban az integrációt nem egyoldalú alkalmazkodási folyamatként értelmezzük, mely szerint a migrációs háttérrel rendelkező lakosság alkalmazkodik a befogadó társadalom kultúrájához, normáihoz, értékrendjéhez, hanem egy ösztársadalmi folyamatként, melyben fontos szerepet játszik a kölcsönös interakció a többségi társadalom és a migrációs háttérrel rendelkező lakosság között. Hangsúlyos része az integrációnak ebben a felfogásban a társadalmi egészben történő részvétel. A folyamat két fontos eleme a kulturális különbözőség tudatos felismerése és a két csoport közötti kölcsönhatás. Ezen két meghatározó tényező nélkül nem beszélhetünk interetnikus kapcsolatokról. Az etnicitás a csoportok közötti érintkezés során teremtődik meg, és a fogalom fontos eleme a fejezet elején már említett mi – és ti vagy kívülállók és hozzájuk tartozók viszonyrendszer. Ezt a csoportok közötti elhatárolódási folyamatot nevezi Eriksen

„dichotomizációnak”, míg a csoportok különbözőségének visszaigazolását az érintkezésen keresztül „komplementarizációnak” hívjuk. „Ebben az esetben a kulturális különbségek az etnicitáson keresztül kommunikálódnak, létezésüket tényként és gyakran előnyként kezelik. Míg a dichotomizáció alapvetően egy mi-ők kapcsolatot fejez ki, a komplementarizáció egy „mi és ti” folyamatként írható le. Ha tehát valaki belép egy interetnikus kapcsolatba, szükséges egy komplementáris mező megteremtése, ez lehet például egy közös nyelv, amelyen az érintkezés megtörténhet.” [7]

A kulturális érintkezés egyik színtere a berlini magyarok esetében a Berlini Szalon, melynek egyes rendezvényeit az utóbbi években a németek számára is érdekes témafelvetés esetén német nyelven rendezik, teret adva ezzel a többségi és kisebbségi társadalom csoportjai közötti kulturális érintkezésnek.

A Berlini Szalon tevékenységének feltárása és bemutatása

A kutatás célcsoportját a Berlini Szalon tagjai jelentik. Első lépésként online strukturált interjút készítettünk a Berlini Szalon alapítójával a szalon történetéről, a rendezvények szervezéséről és egyéni motivációkról a szalon működtetésével kapcsolatban. A szalon egy informális csoport, amely kulturális rendezvényekkel, író-olvasó találkozókkal, hangversenyekkel, irodalmi estekkel, politikai és társadalmi témájú beszélgetésekkel, színházi előadásokkal szólítja meg közönségét. A Berlini Szalon az 1970-es években induló, Nyugat-Berlinben magyaroknak szervezett rendezvényekből nőtt ki a lelkes szervezőknek köszönhetően, akik a magyar kulturális értékeket kívánták megmutatni. Napjainkban, átlagban évi négy kulturális rendezvénnyel szólítják meg a közönséget. A rendezvényekre a meghívás e-mailben történik, a szervező címlistája jelenleg kb. 460 aktív címet tartalmaz, ebből kb. 300 magyar származású tagot. A szalonesteken műfajtól és témától függően 30 és 60 fő közötti a résztvevők száma. A szalon háziasszonya tudatosan törekszik arra, hogy a szalonrendezvényeket rendszeresen látogatók körét bővítse és a fiatalabb generációt is megszólítsa. A kutatás következő lépcsőjében elvégzett online kérdőíves felmérésem eredményeinek kiértékelése után egyértelműen kirajzolódott, hogy a szalon társadalmában erősen felülreprezentáltak a felsőfokú végzettséggel rendelkezők. A Berlini Szalon estjei elsősorban a Berlinben élő magyar értelmiségieket szólítják meg. A látogatók közül néhányan már Berlinben születtek, többen vegyes házasságokból és a szalonrendezvények nyújtanak számukra lehetőséget magyar kulturális gyökereik ápolására. A csoport tagjainak többsége magas szinten beszéli és a hétköznapiakban is használja a többségi kultúra nyelvét a magyar mellett.

Az első körös online kérdőíves felmérést terepen végzett kutatómunka követte, amelyvel narratív tematikus interjúk során a következő három súlypontos témakört vizsgáljuk:

1. Integrációs folyamat feltárása – személyes emlékek az integrációval kapcsolatban (kitelepedési motiváció, első benyomások, pozitív és negatív élmények, beilleszkedési nehézségek, munkakeresés - munkavállalás, kapcsolatrendszer kialakítása az új közegben, jelenlegi kapcsolati háló, nyelvhasználati szokások)
2. A Berlini Szalon szerepe az integrációban és a magyar kultúrához kötődés ápolásában
3. A Berlini Szalon története és tevékenysége – kollektív emlékezet (motiváció kérdése, kapcsolatok kialakítása a csoporton belül, vélemény a programokról, a szalon sajátos atmoszférája, emlékezetes élmények szalonrendezvényekről)

A szalonrendezvények áttekintése és elemzése során azt állapíthatjuk meg, hogy a programok műfaj és stílus tekintetében széles spektrumot képviselnek, a zenétől az irodalmi beszélgetéseken és színházi rendezvényeken át a társadalomtudományi és politikai témák megvitatásáig, és így több generáción átívelő közönséget tudnak bevonni. A publikum tagjai különböző korszakokban és más motivációból érkeztek Berlinbe, közös bennük a nyitottság a magyar témák és kultúra iránt, és az igény az intellektuális elmélyülésre sajátos privát közegben. Egy könyvrecenzió elején Dr. Ferber Katalin társadalomtudós így vezeti be élménybeszámolóját az egyik szalonestról:

„Szeptember 24-én a Berlini Szalon vendége volt Székely János. Pompéry Judit és férje a Berlinben élő magyarok nagy örömeire ismét otthonosságot, intellektuális kíváncsiságot, s mint mindig, nagyszerű estét biztosított a vendégeknek. Köszönjük mindkettőjüknek, mert ismét bebizonyosodott, hogy a Berlini Szalon valóban egy intellektuális sziget.” [8]

A programok kifejezik a szervezők érdeklődését és ízlésvilágát, de egyúttal a résztvevő közösség érdeklődését is, mert sok esetben barátok, ismerősök hívják fel a figyelmet bizonyos művészekre, előadókra. Természetesen pragmatikus szempontok is motiválják az előadások témáját és a vendégek megválasztását, egyéb meghívás okán Berlinbe érkező művészek, kutatók, előadók kapnak meghívást a Berlini Szalonba is. A vendégek között többen a DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) ösztöndíjasai voltak, vagy valamelyik magyar kulturális intézmény pl. A Magyar Ház³ meghívására tartózkodtak Berlinben. A szalonrendezvények 1982-től pontosan dokumentáltak és a 2022-es évig 40 év távlatában összesen 90 est került megrendezésre. Kezdetben átlagban évi két szalonesemény volt, de több évben is csak évi egyetlen esten találkozhatott a közönség a meghívott előadókkal. Az utóbbi években átlagban négy szalonest várta az érdeklődőket. 2020 márciusától a Covid 19 pandémia ellehetetlenítette a Berlini Szalon működését is. A szalonestek legfőbb vonzereje a személyes találkozás és kapcsolattartás varázsa, társas kapcsolatok és kötődések ápolása, a művészi előadások által kiváltott katarzis-élmény meghitt otthoni környezetben, művész és közönség közvetlen találkozásán keresztül. Ebből adódóan szóba sem jött a programok áthelyezése az online térbe. A szervezők és a közönség már nagyon várták a biztonságos személyes találkozás lehetőségét. A pandémia utáni első szalonest 2022. március 26-án ezért is volt annyira népszerű, a résztvevők száma, 62 fővel, jóval meghaladta a korábbi szalonestek közönségének létszámát. A szalon háziasszonya Pompéry Judit⁴ így ír erről az estről blogjában:

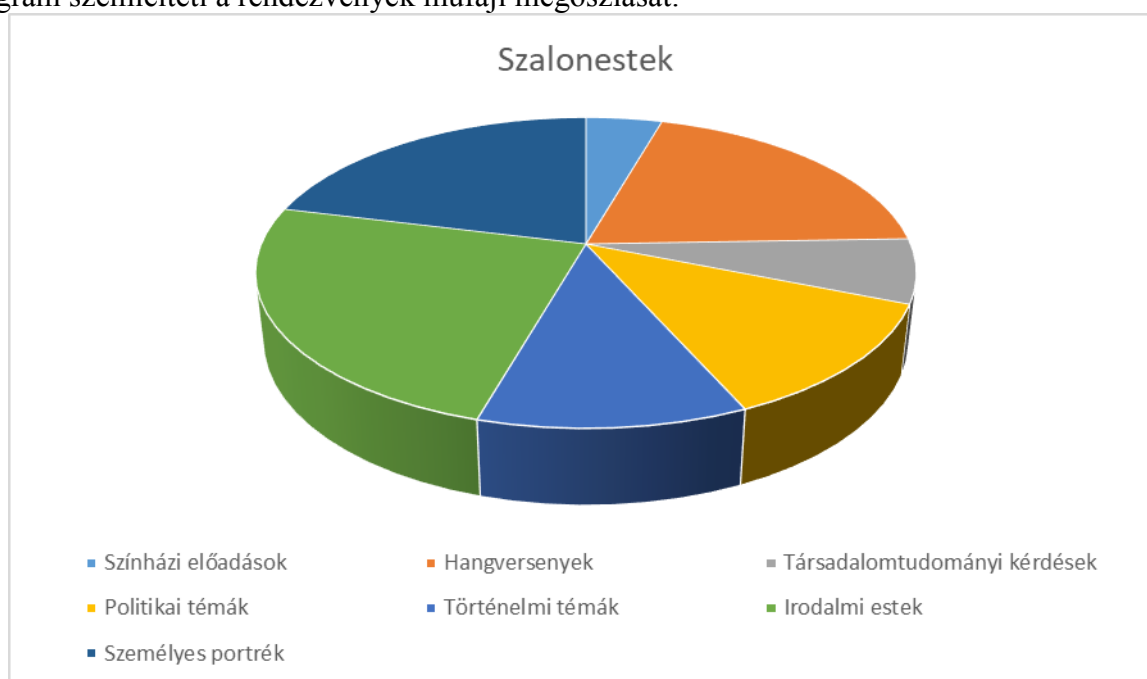
„Kiválóan lehet Zoom-on információt közvetíteni. De a digitális felület – akárcsak a szerelemnél – nem képes helyettesíteni a személyes élményt, ami nem kizárólag a tudnivaló, a zene, egy-egy színházi előadás audiovizuális befogadásáról szól. A laptop képernyőjén az ambiente, az atmoszféra, a hangulat nem jön át. A szalon lényege éppen a személyes találkozás, a közös légtérben való, szemmagasságban történő eszmecsere, a fizikai együttlét kelleme környezetben. Mert fontos a hely, a keret, amit az online világ nem képes helyettesíteni. És mintha az emberek két év után ki lennének erre éhezve.” [9]

³ Haus Ungarn – Az 1924-ben alapított berlini Collegium Hungaricum a II. világháború után közel három évtizedig felfüggesztette tevékenységét, majd 1973 nyitotta meg újra kapuit Haus Ungarn néven a berlini Karl-Liebknecht-Straße 9 szám alatt.

⁴ Pompéry Judit közgazdász, külkereskedelmi szakértő, vállalkozó. 1975 óta Nyugat-Berlinben él, és a 70-es évek végétől látogatja a Balla Bálint szociológus által Berlinben szervezett, a városban élő magyarokat megszólító rendezvényeket. A 90-es évek végétől meghatározó szerepet játszik a közösség életében és átveszi a rendezvények szervezését, a 2000-es évektől Berlini Szalon néven.

Ezen az esten Kukorelly Endre író olvasott fel műveiből, beszélgetett a szalon háziasszonyával és végül a közönséggel is. A szalonesteket mindig a háziasszony alapos felkészülése előzi meg a meghívott művész munkásságával, életrajzával és műveivel kapcsolatban. Az esteken először a saloniére (szalon háziasszonya) beszélget a meghívott művésszel, majd ezután ő moderálja a közönséggel folytatott beszélgetést. Az estek mindig azonos forgatókönyv szerint koreografáltak, melyet a programok rendszeres résztvevői jól ismernek. Az interjúkban adott válaszokban a rendezvények látogatói két fontos attribútumot kapcsolnak a Berlini Szalon rendezvényeihez, a magas minőséget és az értékteremtést.

Az elmúlt 40 év programjait tanulmányozva azt láthatjuk, hogy a spektrum elsősorban a 2000-es évektől bővült. Kezdetben elsősorban irodalmi estek és társadalomtudósokkal folytatott politikai témájú beszélgetések domináltak, később bővült és színesedett a rendezvények köre koncertekkel, zenei előadóművészek bemutatóival és színházi előadásokkal. A szalonesteket műfaji szempontból négy kategóriába sorolhatjuk: színházi előadások, koncertek, irodalmi előadások és társadalomtudományi, szociológiai, politikai előadások. Az alábbi kördiagram szemlélteti a rendezvények műfaji megoszlását:

Forrás: Berlini Szalonestek dokumentációja

Színházi előadások: 5%

Hangversenyek: 20%

Társadalomtudományi kérdések megvitatása: 7%

Előadás politikai témákról: 12%

Történelmi témájú előadások: 11%

Irodalmi estek: 24%

Személyes portrék: 21%

A diagramból leolvashatjuk, hogy a három leggyakoribb program a szalonestek között az irodalmi estek, melyek kezdettől fogva domináltak a rendezvények palettáján, a művészetben, irodalomban vagy a berlini magyar kulturális életben meghatározó személyiségek portréja és a hangversenyek. A személyes portrék között több esetben a berlini magyar kulturális intézmények (Haus Ungarn, Collegium Hungaricum Berlin) vezetői kaptak lehetőséget a bemutatkozásra és programjuk ismertetésére. A szalonestek kitűnő lehetőséget jelentettek számukra,

hogy kapcsolatba lépjenek a berlini magyar diaszpóra meghatározó rétegével. A beszélgetések tematikus eloszlása nagyon egyenletes, a politikai, történelmi és társadalomtudományi kérdések megvitatása között. Az első színházi előadás 2011-ben színesítette a szalonestek programját és a szervező kiemelte, hogy milyen komoly kihívást jelentett a megfelelő színpad- és hangtechnika biztosítása egy ilyen privát környezetben. Ugyanakkor egészen különleges élményt jelent a színházi előadás ilyen közvetlen kapcsolatban a közönséggel ennyire személyes térben.

A kezdetben kizárólag magyar nyelvű programok csak a magyar anyanyelvű kisebbségi csoport tagjait szólították meg, és tematikai szempontból elsősorban a magyar kultúra és társadalom kérdésköréhez kapcsolódtak, mint a magyar költők és írók előadástjei, például Kányádi Sándor, Petri György, Hendi Ilma költők és Dalos György, Krasznahorkai László, Györffy Miklós írók estjei. A 80-as évek közepén hangsúlyt kapott a magyarországi politikai változások kérdése, az ellenzék szerepe és a megemlékezés az 56-os forradalomról történészek és szociológusok előadásain keresztül.

A szervező visszaemlékezése alapján az első német nyelvű rendezvény 1987-ben Finger Zsuzsa nyugat-berlini magyar és Friedmann A. Sallis kanadai zenetörténész egyetemisták előadása volt Ady Endre Bartók által megzenésített öt költeményéről. Ezt követte 1998-ban a magyarul is tudó Simone Hohmeier zenetudós zenei betétekkel aláfestett prezentációja "Bartók elfelejtett öröksége" címmel, aminek során szakmai okokból németül beszélt Bartók hatásáról a későbbi magyar zeneszerzőkre.

Hosszú szünet után Oplatka András 2009-es könyvbemutatója ismét németül zajlott. A ritka történelmi pillanatról szóló kötetében a vasfüggöny leomlását kiváltó magyar határnyitás előzményeiről írt. Ez a téma alapvetően a német közönség számára volt érdekes, de magyar vonatkozása miatt illeszkedett a szalonestek sorába. Ettől az időponttól kezdve rendszeresen találunk német nyelvű esteket a rendezvények között és ezek a programok nagyobb merítést tesznek lehetővé a szervezőknek a publikum köréből. Ezek az estek emellett lehetővé teszik az interakciót a többségi kulturális háttér és a diaszpórában élők között.

A nyelvi spektrum bővülése azon túl, hogy nagyobb számú közönséget képesek vonzani a német nyelvű programok, bizonyítja a csoport mély integráltságát a többségi kultúrába. Az akkulturációs folyamatban a csoport tagjai eljutottak arra a szintre, amikor a többségi társadalom nyelvének használata természetes számukra, a kulturális repertoárjuk egy újabb nyelv használatával bővült. Az anyanyelvüket és a befogadó társadalom nyelvét képesek minden nehézség nélkül párhuzamosan használni.

A 2010-es évektől az estek műfaji palettája színházi előadásokkal színesedett. A szalon háziasszonya a szalon történetéről készült interjúban így emlékszik vissza erre a döntésére:

„Azóta átlagban évi négy esemény van: Haladó hagyománnyá vált, hogy ezek közül két koncert és két egyéb. Persze az idők során változnak a dolgok, ahogy mi is változunk. Eleinte például színházi est egyáltalán nem volt, és ez eszembe sem jutott addig, amíg valaki jött az ötlettel, hogy itt van egy nagyszerű Weöres Sándor-est a Katona József Színház Kamarájában, és hogy én ezt hívjam meg. Elmentem megnézni, és nagyon elgondolkoztam, hogy mi legyen, mert egy színházi estnek többek között vannak technikai előfeltételei is. Béreltünk egy színpadot, átrendeztük a helységeket, lefóliáztuk az ablakokat, majd többször végig próbáltuk a darabot kellékekkel, világítással, hangtechnikával. Ez volt az első alkalom, hogy klapoztunk. Ami összejött, az volt Fekete Ernő honoráriuma - ez egy monodráma. Az előadás után tartottunk egy beszélgetést, magáról a darabról, meg a színházról, és ebbe a közönséget is bevontuk. Ez volt az első alkalom, amikor nálunk színházi produkciót láthatott a Berlini Sza-

lon közönsége. Időközben három volt már. Ma már tudom, hogy mit, kit hívhatok meg, mi az, ami a mi helyiségeinkben fizikailag lebonyolítható.”⁵

A szalonrendezvények témájának megválasztásában a szervező fontosnak érzi a „függetlenség luxusát”, hogy ne kelljen senkihez alkalmazkodni és semmilyen kompromisszumot kötni, de ezzel párhuzamosan kiemeli, hogy hangsúlyt fektet a különböző vélemények ütköztetésére.

„Én egy objektív tájékoztatásra azért igényt tartok, és ha csak olyanok jönnek össze, akik egy véleményen vannak, akkor az unalmas, akkor nincs vita. Akkor izgalmas, pezsgő a diskurzus, ha van véleménykülönbség”⁶

A beszélgetésekhez minden esetben hozzászólhat a közönség is, a szalonrendezvények vonzerejét az estek háziasszonya abban is látja, hogy az előadó - akár társadalomtudós, akár zenész, színész - mindig személyesen megszólítható és ez egy egészen közvetlen, intimélményt jelent. Sajátosan a privát környezetben összekapcsolódik a kulturális élmény és a magánszféra, ami egy különleges hangulatot eredményez. A Szalon intellektuális közeg, a rendezvények résztvevői az adatközlő megfogalmazása alapján: „Eredetükhöz szervesen ragaszkodó, de a befogadó kultúrában is integrált emberek.”⁷

Arra a kérdésfelvetésre, hogy a Berlieni Szalont mi különbözteti meg a többi Berlinben működő szalonoktól a szervező és vendéglátó válasza, hogy a szalonrendezvényeknek minden esetben van magyar vonatkozása, akkor is, ha németül zajlik.

A meghívott előadók, művészek kiválasztásában a házigazda részben saját kapcsolat rendszerére, tapasztalataira, élményeire támaszkodik, de sokszor kap ötleteket a baráti körből. A DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) berlini magyar irodalmi ösztöndíjasai sorozatosan voltak Szalon-vendégek. Időnként felbukkannak önjelöltek is, de a szellemiség és a minőség érdekében a háziasszony ragaszkodik a szuverén döntés jogához. Műfaja válogatja, hogy a kinek a tanácsát kéri ki, kivel vitatja meg az előadók személyét.

Forrás: Berlieni Szalon Facebook oldala

⁵ Pompéry Judit 2021.02.20. gyűjtötte Török Eszter

Az előadás címe: Mennyekbe vágató prolibusz – Fekete Ernő Weöres Sándor-estje

⁶ Pompéry Judit 2021.02.20. gy. Török Eszter

⁷ Pompéry Judit 2021.02.20. gy. Török Eszter

A Berli Szalon szervezője a vele készült interjúban a Szalon működtetésével kapcsolatos fő motivációs erőre vonatkozó kérdésre a következő választ adta:

„Egy bibliai mondás szerint jól kell sáfárkodni a talentumokkal: ha valakinek adatik, annak kötelessége azzal hasznosan élni. Úgy értem, hogy társadalmilag hasznosan. Nekem megvan ez a lehetőségem: egyrészt a kapcsolatrendszerem és szervezési képességem, másrészt az erre alkalmas hely, tehát miért ne?”⁸

A rendezvények iránt érdeklődő és azokat rendszeresen látogató publikum összetételével kapcsolatos kérdésre a Szalon háziasszonya a következő véleményt fogalmazza meg:

„Ezek az eredetükhöz szervesen és értelmesen ragaszkodó, ugyanakkor a befogadó kultúrkörben sikeresen beilleszkedett emberek. Nem asszimiláltak, hiszen nem adták fel a sajtójukat, az eredetit, de messzemenően integrálódtak, ellenkező esetben nem jutottak volna olyan kenyérkereső foglalkozáshoz, ami lehetővé tette volna számukra mind azt, amit itt elértek.”⁹

A Berli Szalon lelke és a programok szervezője fontosnak tartja, hogy a magyar migráció itt élő tagjai megtalálják a helyüket a többségi társadalomban, egyben integrált emberként ápolhassák kulturális gyökereiket.

A szalonrendezvények sajtóvisszhangja

A Berli Szalon rendezvényeiről nem olvashatunk beszámolókat a berli német sajtóban, ennek oka lehet, hogy a Szalon rendezvényei többségében magyar nyelvűek és a meghívás az estekre informális csatornákon keresztül történik egy meghatározott körből. A szervezők nem kívánnak nagyobb hírverést adni a programoknak, személyes kapcsolatrendszeren át lehet bekerülni ebbe az informális csoportba, amelyet egy intellektuális igény, a magyar kulturális gyökerek ápolása hívott életre. A magyar média néhány cikkben beszámol a Szalon tevékenységéről. A HVG Dosszié című rovatában 2014 szeptemberében jelent meg egy áttekintés a legnagyobb külföldön élő magyar diaszpórákról „Magyar városok Európában – Honfoglalók vagy kalandozók?” címmel. Ez a cikk négy nagyváros Bécs, Bukarest, Berli és London magyar származású lakosságának életébe és hétköznapijaiba enged betekintést. A berli magyarokról szóló beszámoló Weyer Béla tollából két fontos helyszínt mutat be a diaszpóra életéből, a Szimpla kávézót, mely a pesti Szimpla „kistestvére” és a Berli Szalont, melynek szervezője a cikk írója szerint, valószínűleg a legtöbbet tudja a berli magyarokról.

„Ellentétben a minden nap nyitva tartó Szimplával, a Berli Magyar Szalon csak alkalmanként látogatható. Akkor, amikor háziasszonya, Pompéry Judit meghívót küld egy-egy érdekes beszélgetésre, zenei (leginkább kamarazenei) vagy színházi produkcióra. A kezdeményezés még a hetvenes évek Nyugat-Berlinében indult, szigorúan magánalapon. Volt itt vendégként közgazdász és újságíró, szociológus és író – mindig a téma köti össze ezeket a rendezvényeket: „otthonról” van szó valamilyen formában.”¹⁰

A beszámoló ezután bemutat néhány véletlenszerűen kiragadott példát a megrendezett programok közül. Ez az újságcikk egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a Berli Szalon egyik meghatározó helyszíne a berli diaszpórában élő magyarok életének.

A Pester Lloyd német nyelvű újság egyik cikke is ír a Berli Szalon tevékenységéről. Itt találunk egy rövid összefoglalót a Szalon történetéről és említést tesznek néhány ismert meghívott előadóról és művészeiről. Fontos részlet a cikkből arról, hogy milyen jellegű közönségi teret jelent a Berli Szalon:

⁸ Pompéry Judit 2021.05.16. gy. Török Eszter

⁹ Pompéry Judit 2021.05.16. gy. Török Eszter

¹⁰ HVG 2014. szeptember 20. 20. oldal

„A Berliini Szalon nem egyesület”, hangsúlyozza Pompéry. Rendszeres vendégeink Berlinben élő értelmiségiek, „akik velünk együtt öregedtek”. A címlistán 220 személy szerepel. Átlagban 40 vendég jön. Az utóbbi időben sok fiatal. Nekik egészen más nézeteik vannak, mert ők már nem bevándorlóként érkeztek, mint a legtöbben az idősebbek közül.” [10]

A két nyomtatott sajtóban megjelent cikken kívül találunk internetes oldalakon is beszámolót a Berliini Szalonról. A *Kultúrpárt* című internetes újság Pompéry Judit Pro Cultura Hungarica kitüntetése alkalmából méltatja a Berliini Szalon háziasszonyának munkásságát. A cikk szintén összefoglalja a Szalon történetét és felvázol néhány felejthetetlen szalonélményt, végül idézi Pompéry Judit hitvallását a Szalonnal kapcsolatban:

„Mindezt hobbiból, kedvtelésből csinálja. - Érdeklődő, önző, egoista ember vagyok. Elsősorban engem érdekelnek vendégeim és azok szellemi termékei, ez motivál, ezért csinálom - jelentette ki. És ha a beszélgetésekből másoknak is öröme van, az "külön hab a tortán" - fogalmazott, hozzátéve, hogy kíváncsi természet, aki imádja meghallgatni a mindenkori másikat felet. - Csak akkor ismerjük meg a világot, ha nyitottak vagyunk rá - jelentette ki, hangsúlyozva: az életben a legnagyobb luxusnak a függetlenséget tekinti, és ez vonul végig a Berliini Szalon tevékenységén is.” [11]

Az interneten találunk még egy rövid Youtube videófilmet, melyet a Német TV készített „Vendégségben Pompéry Juditnál” címmel. Ebben az interjúban a szervező röviden elmeséli a Szalon történetét, felelevenít érdekes, meghatározó és felejthetetlen szalonesteket, lelkesen mesél hobbijairól, élettörténetéről, motivációiról, a szalon vendégeiről és a jövőbeli tervekről. [12]

A Berliini Szalonnak van egy saját internetes megjelenése is. A honlap, amely magyarul és németül is elérhető, tájékoztatja az érdeklődőket az aktuális eseményekről, visszatekintést nyújt a múltba a Szalon történetének bemutatásával, dokumentálja a rendezvényeket fotókkal is illusztrálva, és résztvevők személyes élménybeszámolóin keresztül is ábrázolja azok visszhangját. A honlapon bemutatkozik az estek háziasszonya is rövid élettörténettel és egy nagyon személyes hitvallással a saját identitásával kapcsolatban:

„Sokéves élettapasztalatom, hogy érdemes másnak lenni, mert az több: több nyelvben, kultúrában, viszonyítási alapon, identitásban, szemléletmódban, toleranciában. Foglalkoztat a kettősség, amit nem identitáskrizisként, hanem gazdagodásként élek meg. Ez a két kultúra közötti hídhelyzet készített arra, hogy megosszam másokkal is gondolataimat, megfigyeléseimet.

Ha megkérdezik, minek tartom magam, akkor leginkább berliini magyarnak. Jól érzem magam ebben az újra hallatlanul izgalmas, turbulens kultur-metropoliszban, ahol szerintem minden zsak megtalálhatja a maga foltját.” [13]

BEFEJEZÉS

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a Berliini Szalon több évtizedes tevékenységével fontos szerepet játszik a berliini magyar diaszpóra életében, és képes megszólítani, valamint a szalonestekre bevonni a különböző időszakokban és más motivációból Berlinbe kivándorolt magyarok több generációját. Ezáltal találkozóhelyévé vált a Berlinben élő magyar etnikai közösség értelmiségi rétegének, akiknek a szalonesteken lehetősége nyílik kulturális identitásuk ápolására. A művészek és közönség személyes találkozója intim, privát környezetben különleges hangulatot teremt a szalonesteken és értékes művészi élményekkel ajándékozza meg az érdeklődő közönséget. A Berliini Szalon mint az etnikus közösségszervezés példája sajátosan

magyar vonatkozású programválasztásával és egyedi arculatával egyértelműen elkülönül a berlini szalonvilág más kulturális szalonjaitól.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/a-a-F14E1/asszimilal-F1716/>
- [2] BICZÓ, Gábor. *Hasonló a hasonlónak ... Filozófiai antropológiai vázlat az asszimilációról.* Kalligram Budapest. 2009. 464 p. ISBN: 808 101 194 8
- [3] BICZÓ, Gábor. *Asszimilációkutatás – Elmélet és gyakorlat.* MTA PTI Etnoregionális kutatóközpont. Munkafüzetek 96. Budapest. 2004. ISBN: 963 921 896 0
- [4] ASSMANN, Jan. *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Atlantisz Könyvkiadó Budapest. 1999. 295 p. ISBN: 963 916 536 0
- [5] SIMMEL, Georg. *Exkurzus az idegenről.* In *Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Csokonai Kiadó Debrecen. 2004. Szerkesztette: Biczó Gábor 208 p. ISBN: 963 260 187 4
- [6] SCHÜTZ, Alfred. *A hazatérő.* In: *Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Csokonai Kiadó Debrecen 2004. Szerkesztette: Biczó Gábor 208 p. ISBN: 963 260 187 4
- [7] ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai megközelítések.* Gondolat Kiadó. PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. Budapest-Pécs. 2008. 268 p. ISBN: 978 963 693 144 5
- [8] https://bce19a28-174b-4b8d-a8d6-755de45735a1.filesusr.com/ugd/42a8c6_322bc5715151441b9d8151d660813b8f.pdf - Ferber Katalin cikke a Berlini Szalon honlapján található
- [9] https://pomperyberlin.blog.hu/2022/03/30/kukorelly_endre_az_irastudo_felelossegerol?fbclid=IwAR3AcJ4JtSxCvMDB42dESxLvpna0BjqifkdpdCtCkYnKFWblhTS918wmt2Q
- [10] <https://www.berlini-szalon.de/perster-lloyd>
- [11] https://kulturpart.hu/2011/10/25/allami_kituntetes_egy_kulonos_szenvedelyert
- [12] <https://www.youtube.com/watch?v=sVUf-R-K24I>
- [13] <https://www.berlini-szalon.de/a-haziasszonyrol>